

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

рішенням вченої ради

Інституту спеціальної педагогіки і психології

імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Протокол № 8 від 26 червня 2025 р.

Засенко В.В.

ПРОГРАМА

вступного випробування до аспірантури

С4 Психологія

«Спеціальна психологія»

ЗМІСТ

Загальні положення	3
Пояснювальна записка.....	4
Зміст програми вступного випробування.....	7
Порядок проведення вступного випробування	9
Орієнтовні питання для підготовки до вступного випробування	10
Критерії оцінювання	11
Рекомендована література	13

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма розроблена на основі освітньо-наукової програми «Спеціальна психологія» та навчального плану підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня «доктор філософії» за спеціальністю С 4. Психологія «Спеціальна психологія», порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 26).

Розробники програми:

Голова предметної комісії: О.А. Вовченко, д. психол. н., старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку Інституту.

О.В. Орлов, к. психол. н., заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту.

О.О. Бабяк, к. псих. н., завідувач. відділу психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами Інституту.

Метою вступних випробувань є перевірка у абітурієнтів рівня знань, умінь, навичок та здібностей до зазначеного виду діяльності.

Вступні випробування включають:

1. Вступний іспит зі спеціальності С 4. Психологія «Спеціальна психологія».
2. Вступний іспит з іноземної мови.
3. Презентація дослідницької пропозиції.

Для конкурсного відбору осіб при прийомі на навчання для здобуття ступеня доктора філософії, конкурсний бал обчислюється як сума балів отриманих під час складання вступних іспитів зі спеціальності, дослідницької пропозиції та з іноземної мови (англійської). Іспит з іншої іноземної мови складається за рішенням вченої ради ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України у разі, коли знання цієї мови необхідне для роботи з матеріалами майбутньої тематики дисертації.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма складена для кандидатів у здобувачі ступеня доктора філософії за спеціальністю за спеціальністю С 4. Психологія «Спеціальна психологія» та передбачає визначення рівня знань за тематикою ОНП та напрямками майбутньої професійної діяльності та відбору здобувачів магістерського рівня вищої освіти, найбільш фахових та здібних для опанування діючої освітньо-наукової програми в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Метою вступного випробування зі спеціальності «Спеціальна психологія» для вступу до аспірантури на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії є виявлення рівня фахової обізнаності вступників щодо проблем психологічної науки і практики, й особливо в галузі спеціальної психології.

Вступний іспит зі спеціальності проводиться з метою перевірки та оцінки теоретичної підготовки вступника, встановлення рівня його знань.

Для проведення вступного іспиту створюється предметна комісія на чолі з головою.

Для складання іспиту вступник може використовувати ручки, олівці. Інші ж матеріали, як то: законодавчі та нормативні акти, довідники словники, посібники, а також засоби мобільного зв'язку, будь-які носії інформації – протягом випробування вступникам використовувати суворо забороняється. В разі порушення зазначених вимог, а також за умови виявлення проявів несамотійного виконання вступниками завдань іспиту, які проявляються, наприклад, у вигляді розмов, підказування, інших видів спілкування, члени екзаменаційної комісії мають право припинити проведення випробування з вступником з виставленням йому загальної незадовільної оцінки.

Вступний іспит проходить в усній формі з викладенням членам предметної комісії відповідей на питання екзаменаційного білету. Вступник має продемонструвати фундаментальні, професійно-орієнтовні знання та

уміння, здатність творчо мислити, вміння аргументувати свої судження та ін. Організація вступного випробування здійснюється відповідно до «Правил прийому до аспірантури та докторантури Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України в 2021 р.», затверджених рішенням вченої ради Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України протокол №10 від 24 грудня 2020 року.

Майбутній здобувач ступеня доктора філософії має оволодіти: здатністю розв'язувати комплексні проблеми в галузі дослідницько-інноваційної діяльності у сфері психології та концептуальними і методологічними знаннями у цій сфері психологічної з урахуванням інтердисциплінарної диференціації наук про освіту; здатністю до критичного аналізу, оцінки і синтезу нових ідей у сфері психології; здатністю розроблення та реалізації проектів власних досліджень з метою переосмислення та створення нового цілісного знання та впровадження їх в освітню практику; комунікативними вміння щодо спілкування в діалоговому режимі з широкою науковою спільнотою та громадськістю в галузі спеціальної психології; здатністю ініціювати і реалізовувати інноваційні проекти, виявляючи лідерські, комунікативні, дослідницькі, наукові якості; високим ступенем соціальної відповідальності за результати прийняття стратегічних рішень, здатністю до саморозвитку і самовдосконалення упродовж життя, відповідальністю за навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Програма вступного випробування передбачає визначення базових знань за програмами магістерського рівня вищої освіти підготовки фахівців за спеціальністю С 4. Психологія «Спеціальна психологія», що сприяє якісному відбору претендентів на навчання, які мають базові знання. Визначено програмні загальні та фахові компетентності, за сформованості яких, здобувачі набудуть здатності вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що

передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій й характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.

Зміст програми вступного випробування визначено відповідно до вимог, що висуваються до обсягу знань, умінь та навичок випускників магістратури зі спеціальності С 4. Психологія «Спеціальна психологія».

Вступники мають:

знати:

- ключові поняття і терміни психології;
- закономірності та особливості розвитку дітей з особливими потребами;
- генезис спеціальної психології як науки;
- сучасний стан та актуальні проблеми діагностики, психологічної корекції, консультування, супроводу осіб з особливими потребами;
- вимоги і положення сучасних нормативно-правових документів, що регламентують питання діагностики та психологічного супроводу осіб з особливими потребами в умовах освітнього процесу;

уміти:

- здійснювати всебічний критичний аналіз проблем спеціальної психології;
- презентувати та аргументувати власну позицію щодо шляхів вирішення проблем спеціальної психології;
- визначати ключові проблеми у практиці психологічного супроводу осіб з особливими потребами.

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Теоретичну і методичну основу іспиту становлять дисципліни «Спеціальна психологія», «Основи патопсихології та психотерапії», «Загальна та вікова логопсихологія», «Основи психолого-педагогічної діагностики осіб з особливими потребами», які передбачають підготовку здобувачів до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, асистента вчителя закладу загальної середньої освіти з інклюзивним та інтегрованим навчанням.

Тема 1. Предметний зміст, теоретико-методологічні засади спеціальної психології. Проблема предмету й об'єкту спеціальної психології. Науково-теоретичні завдання спеціальної психології. Методи спеціальної психології. Принципи психологічного дослідження в спеціальній психології. Історія становлення спеціальної психології, співвідношення спеціальної психології та спеціальної педагогіки. Наукові підходи до проблеми психології людини з обмеженими можливостями. «Первинні» та «вторинні» порушення розвитку. Чинники порушень психічного розвитку. Класифікація порушень психічного розвитку

Тема 2. Сутність порушення розвитку. Онтогенез та дизонтогенез. Сутність феномену порушення розвитку. Структура порушення розвитку. Механізми формування системних порушень в розвитку психіки. Загальні та специфічні особливості порушень розвитку. Компенсація, корекція та реабілітація, як категорії спеціальної психології. Депривація, як причина та наслідок порушення розвитку. Загальна характеристика особистісних особливостей дітей та підлітків з порушеннями розвитку.

Тема 3. Дизонтогенез інтелектуального розвитку. Загальна характеристика дизонтогеній за типом ретардації. Олігофренія та її класифікація за етіологією. Чинники виникнення порушення інтелектуального розвитку. Ступені порушення інтелектуального розвитку. Класифікація психічного недорозвитку (за Д. Ісаєвим): астенічна, атонічна,

дисфорічна, стенична. Загальна характеристика психічного розвитку. Затримка психічного розвитку. Чинники виникнення. Класифікація дітей з затримкою психічного розвитку (за К. Лубовським): конституціонального походження (гармонійний психічний та психофізичний інфантилізм); соматичного походження; психогенного походження; церебрально-органічного генезу. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ЗПР.

Тема 4. Психічний розвиток при сенсорних порушеннях. Сутність сурдопсихології, предмет та задачі. Чинники порушень слуху. Класифікація порушень слуху. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з порушеннями слуху. Тифлопсихологія – предмет та задачі. Чинники порушення зору. Класифікація порушень зору: незрячі, слабозорі. Загальна характеристика особливостей психічного розвитку дітей з порушеннями зору.

Тема 5. Психічний розвиток при порушеннях мовлення та опорно-рухового апарату. Логопсихологія – предмет та задачі. Чинники первинних мовних порушень. Класифікація мовних порушень: периферійного характеру (дислалія, ринолалія, ринофонія, дисфонія); центрального характеру (дизартрія, алалія, афазія, дизграфія, аграфія, дислексія). Загальна характеристика психічного розвитку дітей з порушеннями мовлення. Порушення опорно-рухової сфери – дитячий церебральний параліч (ДЦП). Чинники виникнення ДЦП. Форми ДЦП: спастична деплегія, геміпаретична, гіперкінетична, подвійна гіплегія, атонічноастатична. Загальна характеристика психічного розвитку дітей з ДЦП.

Тема 6. Особливості психофізичного розвитку при аутизмі. Загальна характеристика поняття аутизму. Класифікація розладів аутичного спектру: синдром Канера, синдром Аспергера. Базові діагностичні критерії аутизму: якісні порушення в сфері соціальної взаємодії; якісні порушення в сфері комунікації (вербальної та невербальної) і в сфері уяви; досить обмежений

репертуар видів активності та інтересів. Основні положення про аутизм. Характеристика особистості дитини з аутизмом.

Тема 7. Діагностика, корекція та розвиток дітей з особливостями психофізичного розвитку. Загальний огляд проблеми диференційної діагностики. Методичні засади діагностично-корекційно-розвивальної роботи. Методи та методики діагностики дітей різних категорій з особливостями психофізичного розвитку. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими потребами. Суб'єкти впливу корекційно-розвивальної роботи (дитина, батьки, педагоги). Професійно важливі якості психолога для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Іспит проводиться в усній формі.

Кожен вступник обирає екзаменаційний білет та отримує бланки зі штампом Інституту для підготовки до усної відповіді.

На підготовку до усної відповіді кожному вступнику надається до 45 хвилин.

Екзаменаційна оцінка, яку отримав вступник оголошується після складання усіма вступниками іспиту в день проведення вступного випробування зі спеціальності.

Під час проведення вступних іспитів не допускається користування електронними приладами, підручниками, навчальними посібниками та іншими матеріалами. У разі використання вступником під час вступного випробування сторонніх джерел інформації (у тому числі підказки), він відсторонюється від участі у випробуваннях, про що складається акт комісією, яка приймала іспит.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Кожен білет до випробовування містить по три запитання з актуальних проблем спеціальної психології.

1. Зміст і організація роботи психолога закладу освіти для дітей з особливими потребами.
2. Компенсаторний розвиток дітей з порушеннями розвитку.
3. Поняття «дизонтогенез». Психологічні параметри дизонтогенезу.
4. Проблема репрезентативності, надійності, валідності психодіагностичних методик у спеціальній психології.
5. Проективні методики обстеження дитини з порушеннями розвитку.
6. Психологічна діагностика дітей з порушеннями розвитку.
7. Психологічний супровід дітей з порушеннями розвитку.
8. Психологічний супровід сімей, які виховують дітей з порушеннями розвитку.
9. Спеціальна психологія як наука. Предмет, об'єкт, мета спеціальної психології.
10. Сучасні підходи до термінологічного позначення аномального розвитку.
11. Технологія психологічного обстеження дитини з особливими потребами.
12. Особливості психічного розвитку осіб із порушеннями зору.
13. Особливості психічного розвитку осіб із порушеннями слуху.
14. Специфіка психічного розвитку осіб із порушеннями інтелектуального розвитку.
15. Специфіка психічного розвитку осіб із порушеннями опорно-рухового апарату.
16. Специфіка психічного розвитку осіб із тяжкими порушеннями мовлення.
17. Соціально-психологічна адаптація дітей із особливими потребами.
18. Особливості психічного розвитку осіб з комплексними порушеннями.

19. Закономірності аномального розвитку.
20. Характерні особливості розвитку особливості в умовах психічної депривації.
21. Характерні особливості розвитку особистості в умовах комунікативної депривації
22. Характерні особливості розвитку особистості в умовах слухової депривації
23. Характерні особливості розвитку особистості в умовах рухової депривації.
24. Методи спеціальної психології.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Відповіді вступника оцінюються окремо по кожному із запитань білету. За відповідь на одне з запитань білету вступник може отримати максимально – 4 бали:

Бали	Критерії оцінювання відповіді на запитання
4	Вступник дав правильну і вичерпну відповідь на запитання, продемонстрував вільне володіння понятійно-термінологічним апаратом зі спеціальної психології, виявив широку обізнаність із літературними джерелами з проблем спеціальної психології, показав уміння аргументувати власну позицію щодо шляхів вирішення проблем спеціальної психології
3	Вступник дав правильну і вичерпну відповідь на запитання, продемонстрував володіння понятійно-термінологічним апаратом зі спеціальної психології, виявив обізнаність із літературними джерелами щодо окремого кола проблем спеціальної психології (зокрема лише окремих груп дітей з особливими потребами), продемонстрував уміння аргументувати власну позицію
2	Вступник дав правильну відповідь на запитання, однак допустив

	помилки у використанні понятійно-термінологічного апарату зі спеціальної психології, продемонстрував поверхову обізнаність з літературними джерелами щодо окремих проблем спеціальної психології
1	Вступник дав правильну, однак невичерпну відповідь на запитання, допустив значимі помилки при її аргументуванні та використанні понятійно-термінологічного апарату спеціальної психології, виявив недостатню обізнаність із літературними джерелами з проблем спеціальної психології
0	Вступник не дав відповіді на запитання

Максимальна кількість балів за відповіді на усі три запитання білету становить – 12 балів.

12-бальна шкала	Національна шкала
10-12	Відмінно
7-9	Добре
6	Задовільно
0-5	Незадовільно

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О., Пінчук Н. Психологічне здоров'я особистості: сутність, індикатори, умови підтримки та відновлення під час війни і в повоєнний час. Вісник післядипломної освіти Серія «Соціальні та поведінкові науки», 2023. 25(54). 28–43. doi:10.58442/2522-9931-2023-25(54)-28-43.
2. Допомога дітям з особливими потребами під час війни: збірник тез доповідей з досвіду діяльності Інтегровано-ресурсних центрів та Ресурсних центрів інклюзивної освіти. Укладачі: А. Москальова, М. Москальов. Коломия «Вік», 2023. 156 с.
3. Історія психології: курс лекцій : навч. посібник / уклад. Н.В. Гриньова. Умань: Візаві, 2012. 209 с.
4. Кобильченко В., Омельченко І. Спеціальна психологія: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2020. 224 с.
5. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
6. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л.В., Обухівська А.Г. Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998.
7. Основи дитячої патопсихології: навч. посібник. Київ: Перун, 1996. 464с.
8. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 264 с.
9. Синьов В., Матвєєва М., Хохліна О. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. Київ: Знання, 2008. 360 с. Скрипник Т. Феноменологія аутизму: Монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 368 с.
10. Синьова Є. Психологічні особливості людей з глибокими порушеннями зору: підручник. Київ: «Знання», 2008. 365 с.
11. Теоретико-методичні засади психолого-педагогічного супроводу виховання і розвитку дошкільників з родин учасників бойових дій і

внутрішньо переміщених осіб / за наук. ред. І.О. Луценко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. 279 с.

12. Титаренко Т. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя : монографія. Кропивницький : ІмексЛТД, 2020. URL: <https://bit.ly/3mIn3zq>
13. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посібник. Київ, 2017. 548 с.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Електронна бібліотека НАПН України. URL: <http://lib.iitta.gov.ua>
3. Електронна бібліотека НАН України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12169>
4. Веб-сторінка аспірантури і докторантури УМО. URL: <http://umo.edu.ua/postgraduatepostdoctoral>
5. Professional Development Resources. APA Services. URL: <https://www.apaservices.org/practice/ce/>

Офіційні сайти періодичної літератури:

1. Актуальні проблеми психології. URL: <http://apppsychology.org.ua/index.php/ua/dliaavtoriv>
2. Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки». URL: <http://umo.edu.ua/serija-socialjni-ta-povedinkovi-nauki>
3. American Psychologist. URL: <https://www.apa.org/pubs/journals/amp/>
4. Journal of Personality and Social Psychology.
URL: <https://www.apa.org/pubs/journals/psp/>